

**Pr. lect. univ. dr. Ovidiu Soare,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Departamentul de Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos“ din Galați,
Centrul de Cercetare Teologică Ortodoxă Interdisciplinară
„Sf. Trei Ierarhi“**

**DIMENSIUNEA MĂRTURISITOARE
A RUGĂCIUNII ȘI ROLUL EI
SOCIAL-COMUNITAR ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC
AL SECOLULUI AL XX-LEA.
SFINȚII MĂRTURISITORI ORTODOCȘI ROMÂNI
DIN SECOLUL AL XX-LEA**

Abstract: *The confessor saints and spiritual fathers from the communist period are, for us today, spiritual, cultural, and moral models. They overcame the social injustices of that time, which was dominated by ideologies that restricted faith, freedom of expression, freedom of movement, and denied the dignity of the human person. Thus, God ordained that the confessor saints be, for us today, a support and strength in the face of all the injustices that have come and continue to come upon us.*

The struggle they carried out each day is invaluable – a struggle to become more prayerful and better toward their fellow human beings, whether friend or foe. Forgiveness and Christian love for others were constants in their lives. They followed what each prayer teaches us: kindness, forgiveness, Christian love, and humility. By following all these, we may lose many social opportunities, but we gain salvation.

Today, more than ever, we need these holy and salvific models, because the danger of losing our human dignity is everywhere, regardless of the society in which we live. Even though we no longer live in a communist society, the danger of our dehumanization is ever-present. That is why we need the confessor saints, who teach us how to be truly good-hearted, forgiving, and patient people.

Keywords: *Confessor saints, prayer, forgiveness, Christian love, salvation, social role.*

Începem studiul nostru despre rugăciune și rolul ei social-comunitar, în contextul canonizării Sfinților Mărturisitori și Duhovnici din perioada comunistă, cu un fragment din *Acatistul Maicii Domnului, Bucuria celor necăjiți*, mai precis începutul icosului al 2-lea, pentru a scoate în evidență nevoia de rugăciune atunci când trecem prin încercări, încercări pe care creștinii le-au răbdat în toate perioadele istorice, din care nu lipsește nici perioada comunistă:

„Pricina cea neînțeleasă a chinurilor cumplite, care vin asupra noastră, căutând noi să o înțelegem, către tine alergăm, o, Maică și Fecioară, mângâiere și mântuire cerând. Iar tu, ca ceea ce ești bună, învață-ne pe noi a înțelege dintr-însele, cea cu milostivire purtare de grijă a Fiului tău și Dumnezeuului nostru Cel bun, spre mântuirea sufletelor noastre și spre curăția păcatelor noastre cele de multe feluri”¹.

Prin rostirea acestui *Acatist* creștinul mărturisește că pricina neînțeleasă a chinurilor cumplite, care vin asupra noastră, este tocmai purtarea de grijă a Dumnezeuului nostru cel Bun, Mântuitorul Iisus Hristos, că toate aceste încercări sunt spre mântuirea noastră și spre curățirea păcatelor noastre de multe feluri. Cu alte cuvinte, prezența tuturor chinurilor cumplite este o dovadă grăitoare a prezenței lui Dumnezeu în viața noastră.

Mergând pe această cale, putem înțelege rostul încercărilor care vin asupra noastră ca pe o prezență vie a lui Dumnezeu în viața noastră. Astfel, găsim în *Acatistul Tuturor Sfinților* acea bucurie duhovnicească pe care acest acatist o scoate în evidență. O bucurie foarte greu de înțeles și de trăit, care apare în urma tuturor încercărilor ce vin asupra noastră: *Bucurați-vă, cei ce în lume multe scârbe și neazuri ați răbdat*². Rădăcina acestor acatiste se regăsește în Cuvântul Mântuitorului, prezent în Sfânta Scriptură, care în multe locuri scoate în evidență fericirea care izvorăște din încercările și suferințele noastre, care duc în final la mântuirea noastră.

Cele două acatiste amintite aici fac parte dintr-un buchet de Acatiste dintr-un *Acatistier* din anul 1971, publicat într-un tiraj de 30.000

---

1. *** *Acatistier*, „Acatistul Maicii Domnului, Bucuria tuturor celor necăjiți”, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1971, pp. 69-70.

2. *** *Acatistier*, „Acatistul Tuturor Sfinților”, p. 341.

de exemplare³, la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București. Ele scot în evidență dimensiunea mărturisitoare a credinței și a rugăciunii, în plină perioadă comunistă. Acatistierul a apărut într-un tiraj mare pentru o carte religioasă din acea perioadă. Amintim faptul că tot în aceeași perioadă, în care Biserica Ortodoxă Română era păstorită de patriarhul Justinian, apărea la aceeași editură, în anul 1974, un *Liturghier*, într-un tiraj de 10.000 de exemplare⁴. Din însemnarea de la sfârșit aflăm că alcătuirea acestei ediții s-a făcut cu gândul „de a pune la îndemâna slujitorilor sfintelor altare un *Liturghier* menit să răspundă întru totul nevoilor serviciului liturgic al Bisericii noastre”⁵.

Într-o ediție a *Noului Testament*, apărută în anul 1972, în *Cuvântul înainte*, Patriarhul Justinian afirma faptul că noua ediție va fi de ajutor „fiilor noștri duhovnicești, prin studii și meditație”, pentru ca să-și

„împrospăteze zi de zi învățătura Mântuitorului Hristos și a Sfinților Săi Ucenici și Apostoli, pentru a păstra cu fidelitate tezaurul de credință ortodoxă în care au trăit moșii și strămoșii noștri”⁶.

Păstrarea tezaurului de credință era un îndemn pe care Patriarhul Justinian îl susținea în cuvântările sale, într-o perioadă de rezistență pentru Biserica Ortodoxă Română, rezistență care se regăsea atât în temnițele comuniste, cât și în societatea socialist/comunistă, o societate de „tip nou”, care dorea să schimbe totul din temelii, de la tradiții până la mentalități.

Această schimbare pe care și-o propunea noua societate era foarte greu de făcut unui popor care venea cu o imensă tradiție creștină, tradiție care se regăsea aproape în toate gesturile și gândurile fiecărui țaran sau orășean din acele vremuri. Își dădeau seama și comuniștii că acest lucru nu se putea înfăptui cu ușurință, pentru că în acest proces de schimbare a sensului vieții, aici pe pământ, erau implicați și

3. *** *Acatistier*, p. 476.

4. *** *Liturghier*, Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1974, p. 416.

5. *** *Liturghier*, p. 413.

6. † JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Cuvânt înainte”, în: *Noul Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1972, pp. VII-VIII.

ei, împreună cu familiile lor. Dacă până mai ieri toți duceau o viață normală, odată cu instaurarea comunismului, agitatorii comuniști au trebuit să-și reconsidere, cu voie sau fără voie, toate atitudinile și comportamentele.

Ca să înțelegem mai bine modalitatea prin care se împletea, în viața de zi cu zi a românilor din spațiul românesc, tradiția cu modernitatea, la jumătatea secolului al XX-lea, aducem mărturie lucrarea istoricului Nicolae Densușianu, *Chestionarul despre tradițiile istorice*, apărută la sfârșitul secolului al XIX-lea, în anul 1893, unde, în introducere, autorul afirma faptul că:

„În casa țaranului român există până astăzi o mulțime de urme istorice din secolele îndepărtate, un fel de istorie nescrisă, despre vechile sale credințe și instituții, precum și despre evenimentele prin care a trecut poporul român”⁷.

Am citat doar câteva lucrări, apărute în spațiul Bisericii Ortodoxe Române, unde găsim perspective care scot în evidență dimensiunea mărturisitoare a rugăciunii, precum și rolul social al ei, de care nu s-au despărțit Sfinții mărturisitori din veacul al XX-lea. De altfel, toate cărțile de cult, revistele teologice sau cărțile de rugăciune apărute în perioada comunistă în România mărturiseau acest lucru. La toate acestea se adaugă și prezența vie și activă a credincioșilor în misiunea Bisericii de a propovădui calea spre mântuire.

Aceste perspective mărturisitoare, astăzi pot fi mai ușor evidențiate și înțelese, ținând cont de faptul că societatea comunistă a dispărut și avem astfel ocazia să înțelegem în libertate și liniște mesajul Bisericii noastre din trecut; un mesaj plin de adevăr și credință puternică. Găsim acest aspect afirmat și de Patriarhul Teoctist, în *Cuvântul înainte al Bibliei de la București*, retipărită după 300 de ani, în anul 1988. Patriarhul scoate în evidență faptul că actul unic de cultură românească,

„dacă pentru credincioșii din acea vreme era un «sfeășnic», pentru noi ea este expresia grăitoare a dorinței de unitate a celor ce erau una prin obârșie, limbă și credință, mistuiți fără încetare de idealul păstrării și slu-

---

7. Zamfir BĂLAN, Costin CROITORU, *Documente privind istoria Brăilei, Răspunsurile la Chestionarele Densușianu, pentru județul Brăila*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2024, p. 3.

jirii unității bisericești și românești [...] în secolul în care întregul nostru neam își afirma cu tărie conștiința de sine, este dovada de netăgăduit că aceia erau una din punct de vedere spiritual și năzuiau să viețuiască în aceeași unitate”⁸.

Născut în 1915 și format timp de 30 de ani într-o țară fără un regim comunist și ateu, vrednicul de pomenire Patriarh Teoctist afirma, în anul 1988, în cuvântul introductiv al *Bibliei de la București* unitatea de obârșie, limbă și credință a poporului român. Acest cuvânt înaintea al patriarhului Teoctist este asemenea unei rugăciuni, care scoate în evidență rolul ei social-comunitar.

Patriarhul Teoctist a făcut parte din aceeași generație din care au făcut parte și Sfinții Mărturisitori și Duhovnici canonizați anul acesta, pe 4 februarie 2025, crescuți în aceeași unitate de obârșie, limbă și credință. Așa a rânduit Dumnezeu ca o parte dintre Sfinții Mărturisitori și Duhovnici să mărturisească credința și duhovnicia în temnițele comuniste, iar o altă parte în libertate.

„Primii în sfințenia viețuirii și în mărturisire până la jertfire pe «crucea» necazurilor, a prigonirilor, a suferințelor în închisorile regimurilor totalitare, iar ceilalți identificându-se cu primii, până la a-și fi periclitat libertatea proprie, cu cei în suferință, pentru eliberarea semenilor de tortura sufletească ideologică, în bucuria biruitoare a Domnului în scaunul spovedaniei, sau la tainice întruniri de propovăduire a dreptei credințe”⁹.

Cuvântul lui Dumnezeu trebuia propovăduit peste tot. Cei din temnițe, ca și cei din libertate, aveau nevoie de modele de trăire duhovnicească, pe care au primit-o de la toți acești Sfinți Mărturisitori. Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos, în introducerea volumului *Biserica din Arhiepiscopia Dunării de Jos în perioada comunismului. Mărturii, pătimitori, mărturisitori*, apărut la Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, în anul 2019, remarca faptul că:

---

8. † TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Cuvânt înainte”, în: *Biblia adică Dumnezeuiasca Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. VIII.

9. † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos, „Autocefalie. Patriarhie. Sfințenie. Urcuș smerit către valorile nepieritoare ale ortodoxiei românești”, în: *Biserică. Misiune. Slujire*, 25, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2025, p. 4.

„La trei decenii de la răsturnarea dictaturii ateo-comuniste prin jertfe și viețuire în libertate, evocarea bunilor luptători și mărturisitori este o îndatorire sacră și, în același timp, o încurajare în demersurile lăuntrice pentru folosul libertății ca dar al cultivării roadelor ei, în comuniunea vindecătoare de rănilor egoismului secular“¹⁰.

Toți cei 16 Sfinți Mărturisitori canonizați anul acesta s-au născut în perioada dintre anii 1861 și 1924. În afară de Sfântul Cuvios Dometie, născut în 1924, toți ceilalți s-au născut între anii 1861 și 1912, deci înainte de începerea primului război mondial și de Marea Unire de la 1918. Din toți cei 16 Sfinți canonizați, Sfântul Preot Mucenic Alexandru a trecut la cele veșnice în anul 1941, 10 Sfinți au trecut la cele veșnice în perioada comunistă, începând cu anul 1951, când au trecut la cele veșnice Sfântul Cuvios Mucenic Visarion de la Lainici și Sfântul Mucenic Gherasim de la Tismana și terminând cu Sfântul Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop, în anul 1989, iar ultimii cinci au murit în perioada post-comunistă, începând cu Sfântul Cuvios Paisie și Sfântul Cuvios Serafim de la Sâmbăta de Sus și terminând cu Sfântul Cuvios Sofian de la Antim, în anul 2002¹¹.

Aflăm din sinaxarul Sfântul Mucenic Gherasim de la Tismana că a fost arestat *din porunca stăpânirii ateiste*, pe când avea 35 de ani, fiind condamnat la 10 ani de temniță grea, fiind „chinuit cumplit, răbdând foamea, frigul, ocările și bătăile“. Cu toate acestea,

„Sfântul nu și-a uitat chemarea sa preoțească, ci a continuat să spovedească și să împărtășească în ascuns pe cei credincioși, ajutându-i la muncă și întărindu-i prin cuvinte de mângâiere“¹².

Sfinții mărturisitori au urmat îndemnul Sfinților Apostoli. Aceștia fiind întemnițați, cu picioarele strânse în butuci, se rugau și cântau lui Dumnezeu: „La miezul nopții, Pavel și Sila, rugându-se, laudau pe Dumnezeu în cântări, iar cei ce erau în temniță ascultau“ (FA 16:25).

---

10. † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos, *Pomelnic memorial*, în: George ENACHE (coord.), *Biserica din Arhiepiscopia Dunării de Jos în perioada comunismului. Mărturii, pătimitori, mărturisitori*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2019, p. 6.

11. *** „Anul comemorativ al Duhovnicilor și Mărturisitorilor ortodocși români din secolul al XX-lea“, în: *Biserica. Misiune. Slujire*, 25, pp. 229-296.

12. *** „Sfântul Cuvios Mucenic Gherasim de la Tismana“, în: *Biserica. Misiune. Slujire*, 25, p. 295.

După toate acestea și în urma unui cutremur, s-au deschis toate ușile, iar legăturile tuturor s-au dezlegat. Temnicierul, căzând în fața Sfinților Apostoli, a rostit întrebarea: „Domnilor, ce trebuie să fac ca să mă mântuiesc? Iar ei au zis: Crede în Domnul Iisus și te vei mântui tu și casa ta“ (FA 16:30-31).

Aceasta poate fi considerată ca o mărturie publică a credinței, atunci când suntem în suferință.

Dimensiunea mărturisitoare a credinței prin rugăciune o găsim și în Vechiul Testament. Prorocul Daniel, chiar dacă avea interdicția de a se ruga la Dumnezeu, interdicție dată de regele Darius, continua să facă acest lucru. Regele a dat ordine scrisă și poruncă, ca treizeci de zile toată lumea să se roage lui ca unui Dumnezeu, însă Daniel își păstra credința: „Și în fiecare zi îngenunchea de trei ori, s-a rugat și a lăudat pe Dumnezeu, cum făcea și mai înainte“ (Dn 6:11).

Sfinții canonizați s-au format spiritual, în prima parte a vieții, într-o societate fără un regim comunist și ateu. Și-au fixat repere duhovnicești, culturale și spirituale sănătoase, pe care ni le-au lăsat moștenire, prin jertfelnicia și mărturisirea lor, chiar dacă regimul comunist încerca să le facă uitată memoria.

Acest lucru nu înseamnă că Biserica noastră a fost văduvită de jertfelnicie și mărturisire de către generațiile care s-au născut în perioada comunistă, însă pentru aceste generații truda de a păstra cu fidelitate tezaurul de credință ortodoxă, în care au trăit moșii și strămoșii noștri, a fost întărită de generațiile anterioare, crescute în libertate și credință, fără nici o îngrădire ideologică.

Sfinții mărturisitori din perioada comunistă sunt pentru noi, cei de astăzi, modele duhovnicești, spirituale și culturale, prin care învățăm cum să depășim nedreptățile și încercările ce vin asupra noastră. Înalt-preasfințitul Părinte Arhiepiscop dr. Casian mărturisește:

„O parte ne-au fost realmente mentori și nouă, slujitorilor mai tineri. Vrednicia lor la Sfintele Altare de la Galați și Brăila a fost respectată de preoții tineri și de credincioșii care i-au ascultat, i-au cinstit și le-au urmat minunatele îndemnuri ziditoare de suflet“¹³.

13. † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos, *Pomelnic memorial*, în: George Enache (coord.), „Biserica din Arhiepiscopia Dunării de Jos în perioada comunismului...“, p. 6.

Nicio societate nu este scutită de această „ispită“ de a domina și controla totul, cu intenția, mai mult sau mai puțin sinceră, de a făuri „bunăstarea poporului“, popor pe care-l „stăpânește“ la un moment dat. Și această „facere de bine“ cu forța lasă urme adânci în conștiința celor mulți, ascultători și muncitori. De cele mai multe ori ideologiile care însoțesc politicile de bunăstare și dreptate socială îngrădesc credința, libertatea de exprimare și de liberă circulație a persoanei. Toate acestea, în definitiv, anulează demnitatea persoanei umane. Sfinții mărturisitori reafirmă demnitatea persoanei umane de a se ruga și de a crede în deplină libertate. Cu alte cuvinte, rugăciunea și libertatea sunt două condiții fără de care nu putem dobândi mântuirea.

Societatea comunistă a indus, printr-o presiune ideologică dusă la extrem, această patimă a dobândirii fericirii pământești cu orice preț, disprețuind tot ceea ce-l călăuzea pe om către libertate.

Nu încap nicio îndoială că această patimă a comunismului, de a nega și de a șterge toată osatura unei societăți creștine, bazată pe tradiții bine statornicite și de a construi o societate pe baze noi ideologice (folosindu-se de modele teoretice, din care nu lipseau orgoliile și frustrările liderilor oportuniști ai vremii), doar cu gândul de a controla lumea și de a o conduce spre un bine și o fericire, doar de ei închipuită, au lăsat urme adânci și au influențat societatea în întregul ei. Sfinții mărturisitori au fost cei care au luptat și au fost modele împotriva tuturor acestor ideologii, orgolii și frustrări.

Cu cât societatea comunistă era mai aspră față de credință, cu atât mărturisitorii deveneau mai puternici. Părintele Iustin Pârvu mărturisește:

„Școala cea mai puternică este și rămâne rugăciunea. Dorința după cunoașterea lui Dumnezeu, lacrimile, durerile și apăsările erau ușurate de fasciculele biblice ale Noului și Vechiului Testament și de Psalmii lui David [...] Cât privește, oarecum, suferința, ea a născut răbdarea, a născut elanul de luptă [...] Eram permanent în stare de împăcare față de Dumnezeu și față de aproapele [...] cu cât Îl mărturiseam mai mult pe Hristos, cu atât eram mai împilați“¹⁴.

---

14. Pr. Iustin PÂRVU, „Prefață“, în: Anca BUJOREANU, *Sfinți Martiri și Mărturisitori români din secolul XX*, Editura Adenium, Iași, 2014, p. 5.

Ideologia ateistă, chiar dacă nu a ieșit până la urmă victorioasă în transformarea omului într-unul nou și diferit de cel vechi, a lăsat urme adânci în sufletele oamenilor. O parte dintre cei care s-au născut după instaurarea comunismului, din cauza educației comuniste, au pierdut acel ritm al rugăciunii, acea nevoie de a se ruga tot timpul. Unii se luptă și astăzi cu această recuperare a ritmului rugăciunii. Un om rugător este „trădat“ de chipul său blând și luminos. Un om rugător transmite liniște și gânduri curate.

Recuperarea rugăciunii nu se poate face în grabă, după ce comunismul a încercat, vreme de aproape jumătate de secol, să șteargă o tradiție statornică, care venea *din secolele îndepărtate* ale spațiului românesc. Recuperarea, revenirea la rugăciunea mărturisitoare este o trudă continuă, care nu se poate face fără ajutorul lui Dumnezeu.

Rugăciunea este în principal un act de credință viu, care apare atunci când suntem încercați în suferință, teamă sau slăbiciune, dar și atunci când îi mulțumim lui Dumnezeu, pentru toate darurile primite. Ea se transformă în mărturie vie înaintea lui Dumnezeu și înaintea aproapelui nostru, care are și el nevoie să depășească momentele de încercare, iar noi, prin puterea lui Dumnezeu, putem deveni, pentru câteva clipe, modele de urmat. Primim în felul acesta și noi și el mângâiere, tămăduire și întărire.

Rugăciunea mărturisitoare a credinței este în același timp un act personal, dar și unul social comunitar; ea adună comunitatea în jurul Bisericii, o transformă pe aceasta și o face plină de încredere în a-L mărturisi pe Dumnezeu:

„Și acum, Doamne, dă robilor Tăi să grăiască cuvântul Tău cu toată îndrăzneală, întinzând dreapta Ta spre vindecare și săvârșind semne și minuni prin numele Sfântului Tău Fiul Iisus“ (FA 4:29–31).

Vedem că rugăciunea nu are doar caracter personal, ci și unul public, comunitar și identitar, care creează unitate și îndrăzneală în mărturisirea credinței.

Un om credincios este un om educat și mărturisitor, indiferent de educația formală pe care a primit-o în societate. Prezența lui în spațiul Bisericii face din orice persoană o persoană educată. Biserica este un spațiu educațional sacru spre formarea deplină a omului credincios.

Sfânta Scriptură stă mărturie în acest sens:

„Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățatură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțeleptirea cea întru dreptate, astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit, bine pregătit pentru orice lucru bun“ (2 Tim 3:16-17).

În *Epistola către Coloseni*, Sfântul Apostol Pavel ne învață: „Cuvântul lui Hristos să locuiască întru voi cu bogăție, din belșug, învățându-vă și sfătuindu-vă unii pe alții“ (Co 3:16).

Spațiul Bisericii, este în același timp și un spațiu de educație reciprocă între credincioși.

Așa a rânduit Dumnezeu ca Sfinții Mărturisitori să ne fie nouă sprijin și întărire pentru toate nedreptățile care au venit și vin asupra noastră.

Este neprețuită lupta pe care au dus-o Sfinții, luptându-se ca în fiecare zi să fie din ce în ce mai rugători și mai buni cu aproapele lor, indiferent dacă acesta le era prieten sau dușman. Iertarea și iubirea față de aproapele a fost o constantă în viața lor. Urmau ceea ce fiecare rugăciune ne învață pe noi: bunătatea, iertarea, iubirea și smerenia.

Sfântul Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop ne descoperă o taină dumnezeiască:

„O altă taină a lui Dumnezeu este și aceasta: nu pedepsește toată răutatea tuturor, aici, și numai decît; precum nici nu slăvește bunătatea tuturor, aici, și numai decît. Dacă ar face așa, atunci și oamenii ar face binele de frică; mântuirea ar fi forțată, iar nu o faptă a libertății și a dragostei“¹⁵.

Rugăciunile, Tradiția Bisericii, Sfânta Scriptură ne învață că nedreptatea umană a fost prezentă în toate societățile. Nimeni nu a fost lipsit de nedreptate și ea este îngăduită de Dumnezeu pentru mântuirea noastră, pentru îmbunătățirea noastră. Poate societatea comunistă a fost îngăduită de Dumnezeu pentru a ne face pe noi, cei de astăzi, să fim mai buni, mai răbdători și mai iertători.

---

15. Ierom. ARSENIE de la Prislop, *Despre chemarea lui Dumnezeu*, Editura Babel, Bacău, 2015, p. 56.